

Ústavní právník Zdeněk Koudelka o BIS: Kdo jim dal právo zkoumat naše svědomí? Vytunelovaná demokracie (Rozhovor)

- CZ24 News | 25. srpna 2021

ČESKO: Kauza sledování okolí prezidenta Zemana Bezpečnostní informační službou otevřela ožehavou otázku role tajných služeb v demokratickém státě. Ústavní právník Zdeněk Koudelka zdůrazňuje, že tajné služby mají sloužit vládě a její předseda musí ve vztahu ke zpravodajcům vždy být ten silnější. Jinak jsme vytunelovanou demokracií a v podstatě můžeme zrušit volby, protože stejně o všem rozhodují zpravodajci. A současná role BIS podle něj k takové situaci směřuje.

V souvislosti s informacemi o sledování okolí prezidenta Zemana zpravodajskou službou BIS jste hovořil o „hrubém útoku tajné služby na demokratické instituce“. Proč se podle vás jedná o útok?

Tajné služby nemají přímou demokratickou legitimitu, ale moc šmírovat a ovládat. Utajení své činnosti využívají k zakrytí nezákonných kroků a touhy ovlivňovat výkon státní moci bez ohledu na charakter státního režimu, proto musí být pod kontrolou ústavních orgánů státu. Příkladem zneužití tajných a policejních služeb v demokracii pro vlastní politické cíle je činnost americké FBI za jejího dlouholetého ředitele Johna Edgara Hoovera, který stál v čele FBI, včetně jejího předchůdce BOI, od roku 1924 až do své smrti 1972 a sbíral informace na kohokoli, od představitelů vrcholné politiky, včetně prezidentů, až po představitele kultury. Za studené války prodávali nikaragujští protikomunističtí povstalci se souhlasem CIA na americký trh drogy. Příkladem z nedemokratického režimu je podíl sovětské KGB na protigorbačovském puči v roce 1991. Prostě tajné služby tíhnou k zneužívání moci a ovlivňování politiky.

Prezident republiky má u nás přímou demokratickou legitimitu. Jde o ústavní orgán, zastupuje stát navenek. Hlava státu je zosobněným symbolem státu. Útok na hlavu státu je útokem na stát. Proto například ve Španělsku plánovala dříve baskická teroristická organizace ETA atentát na španělského krále.

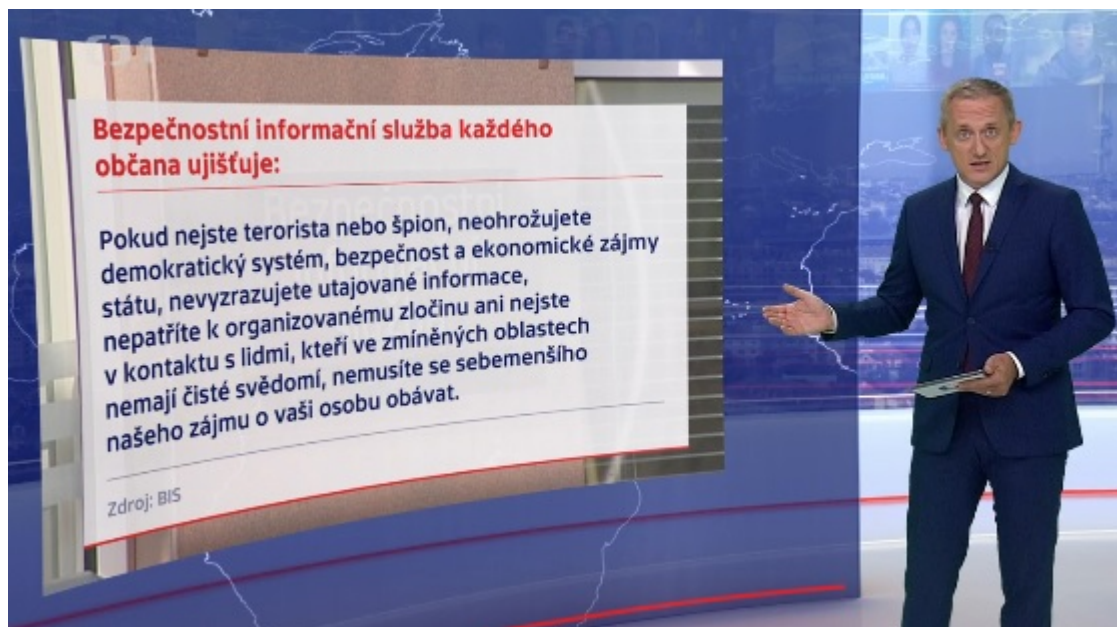
BIS ujišťovala, že veškerá sledování probíhají v souladu se zákony. Uklidňuje vás toto ujištění?

Ne. Ozbrojené složky musí být pod demokratickou kontrolou. Platí to pro armádu, policii i tajné služby. Přece někdo musel v BIS rozhodnout: „*A teď půjdeme po Hradu.*“. Ovšem zadání k činnosti musí ozbrojeným složkám dávat politické demokratické vedení země. Jako se armádní Generální štáb sám nemůže rozhodnout, že teď vyhlásíme válku Kongu nebo pošleme armádu do Vatikánu, ani tajná služba nemůže cíl své činnosti určovat sama, ale musí plnit pokyny demokraticky zvolených institucí.

BIS také vydala vyjádření k občanům, které ale bylo poněkud svérázné. Říká se v něm (zaznělo v pondělních Událostech České televize), že pokud nejste terorista nebo špión, nebo jinak „nemáte čisté svědomí“ či jste v kontaktu s lidmi, kteří nemají „čisté svědomí“, tak se nemusíte obávat jejich zájmu. No, „čisté svědomí“, to mi přijde taková zvláštní definice, kterou lze prolomit velmi snadno. Měla by tajná služba, mající aparát na sledování jakékoliv činnosti v této zemi, vymezovat svůj zájem takto vágně?

Tato rétorika mi připomíná orwellovskou rétoriku tajných služeb totalitního státu. Je snad BIS nějakou morální institucí s patentem na prozkoumávání svědomí? Z tohoto prohlášení cítím, že BIS se povyšuje nejen nad demokratické instituce, ale už nad všechny lidi.

Je to pokračování toho, když dříve usilovala o změny ve výuce. Roku 2019 chtěla změnit výuku dějepisu a češtiny na školách. Ministerstvo školství o tom jednalo s ředitelem Bezpečnostní informační služby. Ani před rokem 1989 není známo, že by náčelník Státní bezpečnosti jednal s Ministerstvem školství kvůli výuce. Cpe se do všeho, od výchovy dětí počínaje až do odposlouchávání demokratických institucí. Ale kdo jí dal zadání? Kdo jí dal právo hodnotit školní vzdělávání? Kdo jí dal právo kontroly lidského svědomí?

„Tajné služby nemají přímou demokratickou legitimitu,“ zdůraznil jste. Jak tedy legitimacy nabývají?

Skrze demokraticky ustavené instituce, kterými jsou u nás především prezident, vláda, parlament. Jsou součástí výkonné moci a musí být demokratickým orgánům výkonné moci podřízeny, BIS konkrétně vládě a předsedovi vlády. Ovšem to znamená, že vláda nejen jmenuje ředitele BIS, případně ministři šéfy jiných služeb, ale také, že je musí kontrolovat a určovat jejich hlavní cíle činnosti. Prostě útok BIS na úřad hlavy státu by měl být znám předsedovi vlády, aby měl demokratické krytí.

Pokud jej Babiš schválil, jde o jeho útok na osobu Miloše Zemana i na ústavní instituci prezidenta republiky. Pokud o něm nevěděl, je to důkaz, že BIS nepodléhá demokratické kontrole ze strany vlády a že Babiš nemá respekt u tajných služeb.

Souhlasíte s výrokem Matěje Stropnického, že „Tajné služby mají být loajální tomu, kdo je zvolen“?

Tento jeho výrok je v demokracii pravdivý. Vůli státu nesmí vytvářet tajné služby, ale ti, kteří mají demokratickou legitimitu - prezident, vláda a parlament. V demokracii vládnou volení, ne tajné služby. Na rozdíl od prezidenta, vlády a parlamentu, BIS ani jiné tajné služby nejsou zmíněny v Ústavě. Oni nemají vytvářet, co stát chce, co je jeho politickým cílem v určité době. Tajné služby nejsou tvůrci, ale jen složkou výkonné moci, na jejímž vrcholu je prezident a vláda. Ti, kteří kritizují výrok Matěje Stropnického, vlastně říkají, tajné služby nemusí být loajální demokraticky zvoleným

orgánům. A komu pak mají být loajální - jiným tajným službám nebo jen sobě?

Tohle je do značné míry teorie, ale jak ona „loajalita zvoleným“ funguje v každodenním rozhodování? Mají tajné služby nějaké plány a strategie, které musí předkládat, nebo jak to funguje?

Je na premiérovi, aby si nastavil formu komunikace s BIS. Rozhodující je, že ve vztahu premiér-BIS musí mít navrch premiér. Pokud navrch nemá a je ve vleku tajné služby a postaven vždy až před hotovou věc, je to špatné.

Odposlechy pro účely trestního řízení musí povolovat soud a jsou na to celkem striktní pravidla, jejíž porušení vede k nepřipuštění odposlechu jako důkazu. Jak je to s odposlechem prostoru nebo telefonní komunikace pro účely zpravodajské činnosti? Jsou na to podobně přísná pravidla?

To, že soud něco povolí, ještě neznamená, že je to správné. V minulosti se zjistily případy nedůvodného monitorování například mobilu předsedy Ústavního soudu Pavla Rychetského. Bohužel někteří soudci povolování odposlechů či domovních prohlídek vnímají jako razítkování žádosti státního zastupitelství. To bylo v minulosti dovedeno do absurdna, kdy si státní zastupitelství za bývalého nejvyššího státního zástupce Pavla Zemana a jeho tehdejšího náměstka a dnešního nejvyššího státního zástupce Igora Stříže protiústavně vybíralo soudy a soudce, pro povolování odposlechů, vazeb a domovních prohlídek.

V případě tajných služeb nenavrhuje odposlech státního zastupitelství, ale přímo tajná služba a rozhoduje Vrchní soud v Praze. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že pokud je povolen policejní odposlech v trestním řízení, je po skončení věci o odposlechu informován ten, kdo byl odposloucháván a může požádat o přezkoumání zákonnosti odposlechu Nejvyšší soud. V případě odposlechů tajnými službami tento přezkum neexistuje, takže nemáme mechanismus, který by umožnil soudní kontrolu ze strany Nejvyššího soudu. Policie je tedy pod přísnější kontrolou než tajné služby.

Premiér Andrej Babiš zdůraznil, že on ani vláda nemá možnost ovlivnit odposlechy. Jaký je tedy vztah vlády a zpravodajských služeb?

Babiš nepochopil roli premiéra a vlády v demokratickém státě. Vláda má skutečně vládnout a rozhodovat, ne být ve vleku nevolených tajných služeb nebo tzv. odborníků jako při řešení covidu. Pokud je vláda jen kývačem a razítkuje rozhodnutí, ale skutečná moc je u jiných složek, je taková vláda zbytečná. Premiér neurčuje, že má být odposlouchávána ta či ona osoba. Měl by však vědět, pokud se tajné služby rozhodnou zaměřit na jiné ústavní orgány nebo např. parlamentní politické strany. Přece o tom, zda bude BIS systémově sledovat opozici či ústavní orgány, které kritizují její činnost, si nemůže rozhodovat sama.

Jaká je role sněmovních komisí pro kontrolu jednotlivých tajných služeb? To slovo „kontrola“ mi naznačuje, že se jedná až o schvalování jejich činnosti zpětně bez možnosti ovlivnit ji do budoucna...

Parlamentní kontrola tajných služeb vznikla jako doplněk vládní kontroly, aby opozice měla možnost zjistit, zda není tajná služba nasazována vládou proti ní. Ovšem parlamentní kontrola nenahrazuje

hlavní princip, že tajné služby, armáda i policie musí být pod civilním řízením a vedením demokraticky vzniklé vlády.

Existuje podle vás v současnosti hrozba zneužití BIS nebo jiné zpravodajské služby k účelu, pro který není určena?

Ano. Neschopnost vlády a předsedy vlády účinně kontrolovat BIS je předpokladem pro zneužití moci.

Poslanec Marek Benda v minulosti vykládal, že současný model tajných služeb vznikl z obavy o opakování zkušenosti s koncentrovanou a absolutní silou StB. Plní podle vás stále tento model svou úlohu, nebo se po třiceti letech stalo, že tajné služby začínají přerůstat státu přes hlavu?

Není rozhodující, kolik má stát tajných služeb, ale zda jsou pod demokratickým řízením a kontrolou. Andrej Babiš dokazuje, že BIS pod kontrolou nemá. A to je nebezpečím pro demokracii. Výhodou více tajných služeb je to, že pokud se jedna vymkne demokratické kontrole, mohou se na stranu demokracie postavit jiné tajné služby. Takže existence více tajných služeb omezuje možné zneužití moci jednou z nich.

Tajné služby slouží státu. Jenže ten pojem „sloužit státu“ si obě strany sporu vykládají diametrálně odlišně. Podle jedné strany jsou zájmy státu reprezentovány jeho volenými činiteli a v jejich zájmu by tedy tajné služby měly pracovat. Druhý pohled říká, že „zájem státu“ je definován hodnotami, které se mají dodržovat, a tyto hodnoty mají přednost před loajalitou reprezentantům státu. Který pohled je správný z vašeho pohledu ústavního právníka?

Jednoznačně první. Vůli státu, včetně výkladu, co je obsahem hodnot, k nimž se stát hlásí, vytváří v demokratickém státě orgány volené přímo či z voleb odvozené - prezident, vláda, parlament. Tajná služba má sloužit, ne demokracii panovat. Pakliže tomu tak nebude, stanou se volby zbytečné a moc se přesune od volených orgánů k tajným službám. Demokracie bude vytunelována, zůstane jen prázdna ústavní skořápka.